

21. YÜZYIL KÜRESELLEŞMESİNDE ÇEVRE GÜVENLİĞİ

Uğur ÇINAR*

Özet

Çalışmada, 21.yüzyıl küreselleşmesinde değişen geleneksel güvenlik anlayışı ve güvenlik algısının hem derinleşmesi hem genişlemesi üzerine durulmuştur. Bu genişleme içerisinde çevre güvenliği önemli yer tutmaktadır. Çevrenin önemi ve güvenliği küresel iklim değişikliği ile beraber yüksek politika aracı haline almaya namzet olmuştur. Çevre güvenliğinin tarihsel gelişim süreci ve boyutları; 21.yüzyıl küreselleşmesine kavramların karmaşıklaşmasını ve kavramlar arası sınırların kalkmasından sebeple güvenlik ayrılmaz bütün olarak kabul edilebilmektedir. Boyutlara ayırmış olsak da aslında her bir boyut diğerleri ile arasında içsel bağlantı vardır ve daha diğer boyutların hepsi bir bütünün parçalarıdır.

Salgın dönemi ile birlikte çevrenin ve sağlığın insani güvenlik temelinde ele alınacağına dair yaklaşımlar olsa da realpolitik kendini ortaya koyarak önce ulus devlet güvenliği demektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Güvenlik, Ekonomi Güvenliği, Küreselleşme, İklim Değişikliği.

ENVIRONMENTAL SECURITY IN TWENTY FIRST CENTURY GLOBALIZATION

Abstract

In the study, in twenty-first century, traditional security approaches both deepened and widened. Environmental security has hold a prominent place in paradigms of 21st security.

In this era of politics history, approaches mean and boundaries are so complex and transparent. In fact, environmental security's dimensions interconnect with other dimensions. Human security, healthy security, environmental security, economic security and other dimensions, all of them like complete. During the pandemic, all World discuss 'single health policy' and now; about security, have to discuss single security policy just as single health. But there is a fact; realpolitik. And nation state 13nd t's security.

Key Words: Environmental, Security, Economic Security, Globalization, Climate Change.

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplinde soğuk savaş terimi ile ifade edilen ve dünya siyasetinin belli dönemine ismini veren sürecin neticesinde dünyanın hala içinde olduğu başka bir sürece girilmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile başlayan süreç çalışmamızda 21.yüzyıl küreselleşmesi olarak ifade edilerek; sürecin en genel sonuçlarından çevresel küreselleşme ve çevre güvenliği ele alınacaktır. Çevre güvenliği yerkürenin doğal akışı içerisinde hep var olagelmiş durum olsa da, tarihte on yıllar hatta yer yer yüzyıllar alan gelişmeler ve bunlardan ortaya çıkan sonuçlar; 21.yüzyıl küreselleşmesinde daha kısa sürelerde gerçekleşmiş ve neticeleri keskin, önü alınamaz ve ortaya çıkan sonuç tüm insanlığı etkilemeye başlamıştır.

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi.

Uluslararası ilişkilerde güvenlik iyi analiz edilebilmek adına tasnif edilmektedir. Güvenliğin alanı, sınırları, konu ve kapsamı tespit edilip tek tek çözümler tavsiye edilmektedir. Lakin nihayetinde konu strateji oluşturmaya gelince güvenliğin parçalara ayrılması değil; daha topyekun bir anlayışla tek güvenlik politikasının oluşturulması gerekmektedir.

Bu çalışmada güvenlik konularının geneline iştirak edilmeyecek olup; çevresel güvenlik incelenecek ve 'ne gibi sonuçlar ortaya çıktı' tespitinden tümdengelim metodu gibi yöntemlerle sorunların tespitini müteakip sorunların kaynaklarına inilecektir. Ne gibi uygulama ve politikalar bu sonucu meydana getirdiyse, bundan sonrası için neler yapılırsa, hangi politika ve stratejiler geliştirilse çevre güvenliği sağlanarak sürdürülebilir hale getirilebilir.

1. Küreselleşme

Küreselleşme dünya çapında karşılıklı bağımlılık ağları olarak tanımlanabilmektedir. Bu demek değildir ki; küreselleşme türdeşleşmedir, evrenselliktir, eşitliktir. Küreselleşmeyi daha iyi kavrayabilmek için spesifik alanların küreselleşmesinin sebep ve sonuçlarını ve bu küreselleşmenin potansiyelinin nerelere savrulabileceğine dair kanaat oluşması için küreselleşmeyi çeşitli boyutlarda ele alabiliriz. Joseph Nye ve David A. Welch küreselleşmeyi çevresel, askeri ve toplumsal boyutları ile üç boyutta ele almış olsa da ¹ gelişen ve derinleşen süreçte ekonomipolitik ve ekonomi güvenliği perspektifinden yaklaşım geliştirerek 21.yüzyıl küreselleşmesinin gününe ve istikametine dair yaklaşımı üçten daha fazla boyutta inceleyerek geliştireceğiz.² Boyutlara ayırarak incelememizin sebebi dünyanın gerçekten tam olarak küreselleşmemiş olması ve boyutlar nezdinde kompartımanlaşmış bir süreci yaşıyor olmamızdır. Çünkü gerçekten küreselleşmiş bir dünya piyasasında emteaların, insanların, sermayenin serbest dolaşımı, global ekonomi konusunda benzer politikaların olması, faiz oranlarının aynı olması gerekirdi. Lakin inkar edilemez biçimde bu süreçte devletlerin sınırları geçirgenleşmiştir. Bu demek değildir ki, sınırlar kalkmış ya da anlamsızlaşmış.³ Bilakis yaşanan sürecin çıktılarında olan global göç sorunu ile sınırlar seçici geçirgen hale getirilmiş ve Batı Medeniyetinin tehde maruz sınırlarından 21.yüzyıl demir perdesi denilebilecek beton perdeler-ileri teknoloji ile desteklenen duvarlar inşa edilmeye başlanmıştır.⁴

Küreselleşme sürecinin haricinde tutulabilecek ancak küreselleşme ile tahribatında sınır kalmayan çevre artık daha önemli ve daha çok dikkate alınır hale gelmiştir.

Küreselleşmenin boyutları tasnif edilirken; J. Nye ve D. Welch'in tasnifinde küreselleşmenin en eski boyutu *çevresel küreselleşmedir*. Çiçek salgını örneği üzerinden; dünyada ilk çiçek salgını M.Ö. 1350'de Mısır'da kaydedildi ve bu salgın M.S. 49'da Çin'e ulaştı. Ardından 200 yıl sonra da Avrupa'da görüldü. 1520'de ise ABD'de görüldü. 1789'dan sonra Avustralya'ya yayıldı. Başka bir örnek; Kara Veba salgını, ilk olarak Asya'da başladı ve 14.yüzyılda Avrupa nüfusunun dörtte biri ile üçte birini öldürdü ve 15.-16.yüzyıllarda Avrupalılar salgını Amerika'ya taşıdı, yerli nüfusun %95'i salgında öldü. Küreselleşmenin daha yoğun ve daha hızlı olduğundan bahsetmiştik ve çevresel boyut üzerinden yine bir başka salgınla devam ediyoruz. HIV/AIDS 1980'lerde teşhis edildi ve 20 yıl içinde 20 milyondan fazla insan öldü.⁵ BM, HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS) 2020 yılı raporuna göre HIV/AIDS epidemisinin başlangıcından rapor yılına kadar 75,7 milyon kişi enfekte oldu ve 32,7 milyon kişi HIV enfeksiyonuna bağlı hastalıklardan dolayı öldü.⁶ Güncel olarak Covid-19 pandemisini de yine çevresel küreselleşmenin olumsuz etkileri içerisinde

¹ Joseph S.Nye& David A. Welch,(2013), Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 3.Baskı, s.342-343

² Poku, N.K, ve Thenkelsen, J, (2017), Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik, (ed.) Alan Collins, Çağdaş Güvenlik Çalışmaları, 223-236, ,a.g.e. 223

³ Joseph S.Nye& David A. Welch, a.g.e. s.343

⁴ Yunanistan duvar; 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararı ve Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi ile göç başladı ve Yunanistan Suriyeli göçmenlerden aldığı ders için sınırı 6 metre yer altında 5 metre yer üzerinde olacak demir çubuklardan duvar inşa etmeye başladı. The Guardian; Greece Extends Border Wall to Deter Afghans Trying To Reach Europe, Url: <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/21/greece-extends-border-wall-deter-afghans-trying-reach-europe> (E.T. 20.02.2022)

⁵ Joseph S.Nye& David A. Welch, a.g.e. s.343-344

⁶ Anadolu Ajansı, *AIDS ile ilişkili hastalıklara bağlı ölüm oranları azaldı*. Karaaslan, Y., S., <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/aids-ile-iliskili-hastalıklara-bagli-olum-oranlari-azaldi/2061826#> E.T. 10.10.2021

değerlendirmek gerekmektedir. Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin alt bölgesi olan Wuhan'dan başlayıp 11 Mart 2020'de WHO tarafından pandemi olarak nitelendirilip 22 Aralık 2020⁷ itibariyle tüm yerküreye yayılan Koronavirüs/Covid-19 (SARS-CoV-2) hızla yayılıp ciddi derecede öldürücü olmuştur. Tüm dünyada ciddi bir seferberlik ilan edilerek uzun süreli kapanmalar ile yayılma hızı düşürülmeye çalışılmıştır. Kısaca bir salgın turu yaptığımızda görülmüştür ki; çevresel küreselleşmenin negatif sonucu olarak salgınlar karşımıza çıkmıştır ve artık daha sık çıkmaya devam edecektir.

BM Çevre Programı ve Uluslararası Hayvancılık Araştırma Enstitüsünün ortaklaşa hazırlamış olduğu raporda; salgınları önlemek ve salgınla mücadele için insan, hayvan ve çevre sağlığını birleştiren uyarısı yapıldı. Gelecekteki salgınları önlemenin yolu olarak ise *tek sağlık* olarak adlandırılan insan, hayvan ve çevre sağlığının birlikte düşünülmesi raporda tavsiye ediliyor.⁸

Çevresel küreselleşmenin negatif sonucu olarak salgın hastalıklar örnek verilse de; hep negatif sonuçlar yoktur. Küreselleşme olgusunun olumlu sonuçlarına örnek; domates, patates, mısır, pamuk, pirinç, ayçiçeği ve çay gibi bitkilerin diğer coğrafyalara yayılması ve ticarete konu olması ile dünyanın her yerinde yapılan tarıma faydası olmuştur.⁹

Küresel iklim değişikliği ile ilgili olarak ciddi etkileri olacak ve tarihin akış yönüne etki edecek çevresel küreselleşme ve bunun getireceği sonuçlara hiçbir ulus, devlet kayıtsız kalamaz. Çünkü iklimin idari, siyasi sınırları yoktur. İklimin ideolojisi ve demir perdesi yoktur. Birçok alanda gemisini kurtaran kaptanlar iklimle karşı karşıya kaldıklarında söz konusu kendi gemileri değil; diğer gemilerin tamamıdır. Kutuplarda yaşanan buzul erimesine kayıtsız kalmak da böyle bir şeydir. Ağustos 2021'de Geophysical Research Letters adlı dergide yer alan araştırmaya göre; buzullardaki erimenin Dünya'nın yer kabuğunda çökmeye neden olduğundan bahsediliyordu. Çökmenin ne gibi sonuçları olacak; Grönland ve Arktik buzullarındaki erimenin Kuzey Yarımkürenin zemininde yatay kaymaya neden olduğu ve erimenin olduğu noktadan 1000 km'lik alana kadar fiziki etkisinin devam ettiği ABD ve Kanada'nın büyük kısmında 0,05 mm ve 0,30 mm'lik kabuk deformasyonu olduğu ve sadece bu coğrafyada değil Kuzey Yarımkürenin büyük kısmında bu tür deformasyon ve dikey/yatay değişimin olduğu tespit edilmiş,¹⁰ ayrıca erimenin yeryüzünün genelini ısıtırken kış mevsimlerinin daha soğuk geçmesine neden olduğu¹¹ da bilim insanları tarafından araştırılan konu olmaya devam ediyor.

Küreselleşme mefhumunun negatif ve pozitif yönlerinin kompleks yapısı gereği özellikle 21.yüzyıl küreselleşmesi sürecinde yer kürenin düzenini ve akıbetini tayin etme noktasında yetkili, etkili aktörlerin ilişkileri karşılıklı bağımlılıktan da ötede karmaşık karşılıklı bağımlılık halini almıştır.

Ayrıca çevresel küreselleşme ile sadece salgın örneğinde dahi görmüş olduk ki; küreselleşmesinin her döneminde var olan güvenlik kaygısı ve tehditlerin daha hızlı daha yoğun ve daha etkili hale gelmesi ile güvenlik dağınık bırakılmayarak ve tek sağlık politikası gibi tek güvenlik teriminin kullanılması gereklilik halini almıştır. Şimdilik tek güvenlik kavramı abartılı gelebilir; ancak küreselleşmenin diğer boyutlarını ve pandemi dönemini bu perspektiften incelediğimizde kavrama daha bir başka yaklaşıcağız.

⁷BBC News Türkçe, Koronavirüs: Antartika'da İlk Covid Vakaları Tespit Edildi. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55411819> E.T. 10.10.2021

⁸ BM Raporu; Bir Sonraki Salgını Önlemek İçin; İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığını Birleştirin. https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/unite-human-animal-and-environmental-health-prevent-next-pandemic-un?_ga=2.54154024.1677389542.1634476998-1126846246.1634476998 (E.T. 17.10.2021).

¹⁰ Independent, Glacier melt is causing Earth's crust to warp slightly ,say scientists, <https://www.independent.co.uk/climate-change/news/glacier-melting-earth-crust-climate-change-b1908375.html> (E.T. 24.10.2021).

¹¹ NTV, Buzulların erimesi aşırı soğuklara neden oluyor, <https://www.ntv.com.tr/dunya/asiri-sojuk-kislarin-nedeni-buzullarin-erimesi,wwpeZsweCk-8oVK8Rtd9Ww> (E.T. 24.10.2021).

2. Çevre Güvenliği ve Çevre Bilincinin Dönüşüm Süreci

Soğuk Savaşın ortasında 1973'te yaşanan *petrol krizi*¹² çevresel güvenlik kavramını derinleştirmiştir. Geleneksel güvenlik kavramının dışına taşan güvenlik yaklaşımının gelişmesine vesile olmuştur. Petrol krizi ve kaynak kıtlığı, küresel iklim değişikliği, ozon tabakasının karbon salınımı ve atmosferin aşırı ısınmasına bağlı bozulması gibi sorunlar gündem olmaya başlamıştır. Doğadaki canlı varlıkların yaşam alanının daralmasına bağlı algılanan tehditler çevresel güvenlik içerisinde değerlendirilirken; geleneksel güvenlik anlayışında çevresel güvenliğin yeri gündeme gelmiştir. Buradan hareketle çevresel güvenliğin yüksek politika alanı olarak kabul edilmesi, tartışılması ve kabul edilmesi konusu ulusal ve uluslararası alanda tartışılmıştır. Petrol krizi ile başlayan farkındalık ve çevresel güvenlik devletlerin ulusal güvenliğini tehdit etmeye başlamış ve bunun için iş birliğinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Çevre sorunlarının sınır tanımayan oluşu, idari ve/veya coğrafi olarak belirlenmiş sınırların çevre sorunları karşısında çaresiz olması, ortak çevre politikasını gerekli kılmıştır. Küresel iş birliğinin gerekliliği OPEC petrol krizi ile fark edilmiştir. Devletlerin iş birliğini kendi aralarında yapmaları da yetersiz kalmakta ve sivil toplum örgütleri, hükümetdışı örgütler ve vatandaşların da bu iş birliğine dahil olması gerekmiştir.¹³

Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın Soğuk Savaşın sonlarına doğru artmasıyla beraber geleneksel güvenlik yaklaşımları ve bunlara ait stratejiler ve yöntemler yetersiz kalmaya başladığı idrak edilirken; beklenen son geldiğinde ve SSCB dağıldığında ise anarşinin ve güç boşluğu alanı SSCB bölgesi olmuştur. Bu bölgede siyasi sorunlar ve ekonomik sorunlar ve güvenlik sorunları ayrıca terör örgütlerinin hatta devletdışı aktörlerin güç savaşları, hakimiyet ve yerleşme çabasının odağı haline gelmiştir. Önceden yaşanan 1973 OPEC petrol krizi ve sonrasında dünyanın fark ettiği kaynakların kıtlığı ve buna bağlı ortaya çıkabilecek sorunlara küresel iklim değişikliği eklenince çevresel güvenlik yadsınamaz hal almıştır. Hem devletler hem uluslararası arenada yer alan oyuncular, sivil toplum kuruluşları, hükümetdışı örgütler, bölgesel ve küresel örgütler çevre ve çevreye bağlı güvenlik sorunlarına biraz daha eğilmiş, gündemine almıştır. Geleneksel güvenlik anlayış ve yaklaşımının yetersiz kaldığı ise iyiden iyiye hissedilmiştir.¹⁴ Küresel iklim değişikliği, su kıtlığı/kuraklık, biyolojik çeşitliliğin azalması ve biogüvenliğin dile getirilmeye başlanması gibi çevre ile ilgili sorunların etkisini artırması ve aciliyet arz etmeye başlaması ile ulusal güvenlik kavramını daha ulusaldan bölgesel, bölgesel olandan uluslararası olana doğru tehdit ederek ve yönlendirerek genişletmiştir. Derinleşen ve genişleyen güvenlik ise bireyden de devletten de geçerek gezegenin güvenliği haline gelmeye başlamıştı. Güvenliğin sadece düşman olarak adlandırılan unsurun ötesinde olduğu ve doğal kaynaklarda yaşanma ihtimali yüksek kıtlık/kısıtlılık, sanayileşmenin geldiği noktada yaşanabilecek iş kazası gibi tehditlerin çevresel etki doğurması neticesinde bireylerden devletlere ve gezegenin tamamının güvenliğini tehdit altında olacaktır. Bu sebeple, öncelikle güvenlik merkezli kurulmuş örgütler ve diğer kuruluşlar gündemlerine çevre güvenliğini almak durumunda kalmıştır. Özellikle 1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ardından diğer örgütler çevre, çevre sorunları ve ilgili güvenlik konularına ilişkin ciddi olarak çalışmalar yapmıştır. 1987 yılında BM Ortak Geleceğimiz başlıklı raporu uluslararası düzeyde çevresel güvenliğe dikkat çeken ilk belge niteliğindedir. Belgede çevresel baskının, kıtlığın; siyasi gerilimin ya da askeri çatışmanın hem sebebi hem de sonucu olabileceği tespit edilmiştir.¹⁵ Raporla sürdürülebilir kalkınma ve çevre güvenliği kavramı literatüre girerek popüler hale gelmiştir. Sonraki yıllarda BM tarafından konferanslar düzenlenmiş ve çevre, çevre güvenliği konuları gündemde tutulmuştur.¹⁶

¹² Petrol Krizi, 1973'te Mısır ve Suriye eş zamanlı olarak İsrail'e savaş açmıştır. ABD bu durumda İsrail'e destek vermiştir. OPEC/Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nde Arapların çoğunlukta olması sonucu savaşın ardından petrol üretimini azaltmış ve dünyada petrol krizi yaşanmıştır. Bilal KARABULUT, Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kuramlar, Barış Kitap, 2016, Ankara, s.20

¹³ Türk, S.Mine, (2018) Çevresel Güvenlik Marmara Denizi Örneği, Nobel Bilimsel Eserler.

¹⁴ Vural, Ç. (2018) Çevresel Güvenliğin Gelişimi, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi 6 (1), s.24:20-38

¹⁵ Çolakoğlu, E.(2012), NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 33, s.102

¹⁶ Barnett, J, (2017), Çevre Güvenliği, (Ed.)Collins, A. *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, 2017, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Çev: Nasuh USLU, s. 192, 190-207

1995 yılında yayınlanan Küresel Yönetim Komisyonu'nun Küresel Komşuluk raporunda; Küresel Komşuluk gerçekliğinin unsurları ele alınarak, özellikle teknolojinin gelişmesi ve yayılması, telekominikasyon alanında yaşanan gelişmeler sayesinde gezegenin en uzak noktasındaki insanların birbirleri ile komşuluk yaşadığının altı çizilmiştir. Şehirleşmeye bağlı olarak artan nüfus, kirlilik ve salgın hastalıkların yayılması ile mücadele, silahların yaygınlaşmasının engellenmeye çalışılması, çölleşmeyle mücadele, genetiğin korunması, çeşitliliğin sağlanması, terörizmin ortadan kaldırılması, açlığın/yoksulluğun engellenmesi, kaynakların paylaşılması, uyuşturucu ticaretinin ortadan kaldırılması gibi birçok sorun gezegenin genelini sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yaşadığımız gezegen için Küresel Köy benzetmesi yerinde ve gerçeklik olarak komisyonun raporunda yer almıştır. Bu genel sorunlar Küresel Komşuluk kavramı ile ifade edilmiştir. Yukarıda çoğunu tasnif ettiğimiz sorunlar neticesinde Küresel Komşuluk kavramının daha da artarak devam edeceği belirtilmiştir. Bu sorunlar dünyanın sadece bir yerinde değil, bazen her biri ayrı coğrafyada bazen birçoğu bir yerde yaşanmakta ancak sorun tüm dünyanın sorunudur. Bu nedenle çevre de tüm insanlığa ait olduğundan; çevrenin korunması ve güvenliğinin sağlanması motivasyonundan yola çıkılarak güvenlik kavramının kapsamı genişletilmiş; bireyin, gezegenin ve ulus devletlerin güvenliğinden mürekkep güvenlik yaklaşımı geliştirilmiştir. Küresel güvenlik politikasının gerekliliği bu raporda da belirtilmiştir.¹⁷

Çevresel güvenliğin geleneksel güvenlik anlayışının ötesinde yere konumlanmış olması; Kopenhag Okulunun geleneksel güvenlik yaklaşımlarını düşük politika olarak gördüğü tehdit ve sorunları güvenliğin unsurlarına dahil etmiştir. Okul, güvenliğin askeri güvenlik olarak anlaşılması, uluslararası ilişkilerde aktörün devlet olarak kabul edilmesini eleştirerek güvenliğin kapsamını genişletmiştir. Çevresel güvenlik ve buna bağlı olarak diğer aktörler; hatta bireyden başlamak üzere örgütlerden ulus devletler ve uluslararası örgütlere kadar her yapı uluslararası politikanın aktörü olarak görülmüştür. Okul, güvenleştirme ve sektör analizi üzerinde durarak genişlemeyi açıklamaya çalışmaktadır. Sektör analizinde sektörler; askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik ve çevresel güvenlidir. Kopenhag Okuluna göre güvenlik, özgürlüğü tehditlerden, devlet ve toplumların kendi bağımsız kimliklerini, düşman olarak gördükleri değişimleri korumak üzere sağlanan durumdur.¹⁸Yine Okula göre güvenliğin kapsamı genişletilerek ve geleneksel güvenlik anlayışının aksine devlet içi ve devlet dışı aktörleri kapsamaması gerekmektedir.¹⁹

Çevre güvenliği aşamalardan oluşmaktadır. İlk olarak 1970 ve 1980'li yıllarda yapılan çalışmalar savaşın çevre üzerine etkilerine odaklanmış, 1990'lardan itibaren ise kaynakların kullanımı sorununa bağlı çatışmalar başka bir aşama olmuştur. 21.yüzyıl küreselleşmesi dediğimiz mevcut süreçte ise konu daha derin ve geniş hal almıştır. Atmosferin ısınmasına bağlı olarak artan küresel iklim değişikliği, su ve toprak kaynaklı nüfus, kent yaşamı, kırsal yaşam ve daha birçok yeni ve/veya kronik sorun çevre güvenliğinin içeriğinde ve çalışma alanında kalmıştır.²⁰Ayrıca nükleer atıklar, artan teknoloji ve buna bağlı kullan-at hiperkültürü sonucunda doğada ve doğal olan ne varsa kirlenmesinde tereddüt edilmemesi, ekonomik milliyetçiliğin küresel köyde baskın hale gelmesi, salgın hastalıkla birlikte otoriterleşme emarelerinin dünya demokratik kültürüne zarar vermesi, denizin, kullanılabilir su kaynaklarının, tarıma elverişli toprakların, yapılaşma ve sanayileşme adına doğanın tahribi çevre güvenliğini ekonomi güvenliğinin içine katmış ancak daha baskın hale getirmiştir.

Çevre güvenliğinin idrakinde birçok unsur etkili olmuştur. 21.yüzyıl küreselleşmesinde çevre güvenliğinin artan önemine vurgu yapılmasında iklimin etkisi daha dominant hal almıştır. Çünkü iklimin insan, insanlık ve medeniyet üzerindeki etkisi yaşamsaldır. Tarım faaliyetlerinin başlaması ve sanayileşme gibi iki önemli olgu insanlık tarihine güçlü etki etmiştir. Çünkü bu olgular çevre üzerinde de yapıcı ve yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Sanayileşme ile artan kentleşme ve bunun getirdiği enerji ihtiyacı, fosil yakıtlara artarak artan talep; kömür, petrol, doğalgaz; enerji rekabeti ve kaynakların paylaşımı konusu çatışmaları doğurmuş ve savaşlar çıkmıştır. Kömür rezervlerinin

¹⁷ Global Governance, Our Global Neighbourhood, The Report of Global Governance, Chapter Two: Values of Global Neighbourhood, URL: <https://www.gdrc.org/u-gov/global-neighbourhood/chap2.htm>, (E.T. 12.02.2022)

¹⁸ Vural, Ç. (2018) a.g.m. s.38

¹⁹ Vural, Ç. (2018) a.g.m.,s.38

²⁰ Türk, S.Mine, (2018),a.g.e., s.3,

bulduğu toprakların paylaşılması, petrol ve doğalgaz sahalarının aynı şekilde paylaşılması bölgesel ve uluslararası çatışmalara yol açmıştır. Enerji talebi ile çıkan çatışmaların çevreye verdiği zararın yanında fosil yakıtların kullanılmasına bağlı ortaya çıkan kirlilik, insan sağlığına verdiği zarara ilaveten kaynak yetersizliği, kaynakların aşırı tüketiminin çevreye verdiği zarar²¹ bugün çevre güvenliği konusunun yüksek politika olarak kabul edilmesi ve yeni güvenlik yaklaşımı içerisinde bulunmasını gerektiriyor.

Çevre güvenliğine geleneksel güvenlik anlayışı üzerinden de bakmak gerekirse, askeri güvenlik amacıyla uygulanan politikalar ve geliştirilen stratejilerin çevre tahribatıyla ilgili ve çevre güvenliği temelinde ne gibi sonuçları olacak diye bakılmalıdır. Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu dünyanın askeri örgütlenmesi NATO üzerinden olmuştur. Sürecin sonra ermesiyle birlikte NATO yeni konseptler oluşturmaya çalışmış ve güvenliğin tanım ve kapsamını genişletmiştir. NATO 1991 yılında ilk defa çevre güvenliğini stratejik kavramlar tasnifinde saymıştır. Ayrıca siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel etkenleri güvenliğin içine alarak kapsamlı güvenlik tanımı yapılmıştır ve bu güvenliğe ait tehditler tasnif edilmiştir. Çevre ile ilgili konularda; aşırı hava olayları, doğal kaynakların azalması, kirlilik gibi konuların bölgesel çatışma ve gerilim riski taşıdığını ifade etmiştir. NATO'ya göre çevre konusunda baskı hisseden bölgeler gelişmekte olan ekonomiye ve geçiş ekonomisine sahip ülkelerde olacaktır. Bu bölge ve devletler açısından çevre güvenliğinin yüksek politika olarak tanımlanabileceği belirtilmiştir. Enerji güvenliği NATO tarafından da özellikle ifade edilmiş hem artan nüfus açısından hem muhtemel askeri operasyonlar için enerji arzının güvenliği ve sürekliliği önem arz etmektedir. Yine insan ve çevre için tehlikeli olabilecek eski ve tehlikeli silahların stoklanması, savaştan kalmış ve patlamamış mühimmatın temizlenmesi konusunda diğer ülkelere yardım edilmesi gibi konular güvenlik kapsamında ele alınmıştır. 2004 yılında NATO tarafından Çevre ve Güvenlik Girişimi oluşturularak konu ile ilgili ilk somut adım atılmıştır. Çevre güvenliği ile ilgili 2012 yılında da NATO, acil sivil durumlar, enerji etkinliği, yenilenebilir enerji konuları ile hassas bölgelerdeki iklim değişikliği etkilerine maruz kalan üye ve ortaklara yardım edilmesi ve ilgili çabanın gösterilmesinin altı çizilerek çevre güvenliği bağlamında NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde politikalarını yürütmektedir. 2010 yılında NATO tarafından düzenlenen çalıştayda çevre güvenliği ve eko-terörizm konuları tartışılmıştır. Yine başka bir çalıştayda; terörizm, gıda güvenliği ve doğal felaketler üzerine tartışılmıştır.²²

2.1. Çevre bilincinin dönüşümü

Çevre güvenliği, insani güvenlik bağlamında da değerlendirmeye tabi tutulabilir; ekonomi güvenliği ve yüksek politika unsuru olarak olan geleneksel güvenlik çalışmalarının içerisinde yerinin almıştır zaten. 21.yüzyıl küreselleşme ise çevre güvenliği kavramını ele alırken konu hakkında uygulanan politikalar ve atılan somut adımlara bakarak liberal teorinin temel ilkelerinden çatışma yerine iş birliği diskuruyla dünyanın sürüklendiği sona doğru küresel iş birliği mümkün mü sorusunu soruyoruz?

Çevre güvenliği kavramının kökenlerini çoğu araştırmacı ve yazara göre 1971 tarihinde Richard Falk'un *Tehlike Altındaki Gezegen* adlı çalışması olarak alırken; 1962 yılında yazar, bilim insanı ve ekolog Rachel Carson'ın *Sessiz İlkbahar*²³ adlı çalışması 21.yüzyıl küreselleşmesinin temel unsurlarından olan çevre güvenliğinin mihenk taşlarından çevreci hareketler/akımların başat noktası olarak kabul edilebilir. Kimyasal böcek öldürücülerin hatalı kullanımının çevreye kalıcı etki ettiği ve bunun insan yaşamına dahası insani güvenliğe nasıl tehdit olacağına işaretleri çok erken tarihlerde bu çalışmada bahsedilmiştir. Kitap yazılıp yayınlandığında çevre bilincinin, çevreci akımların literatürde adı dahi geçmezken Carson'ın çalışmasında kullandığı bilimsel yaklaşım ve üzerine yapmış olduğu analizlerin, bugün, ne kadar yerinde tespit ve öngörülere sahip

²¹ Vural, Ç. (2018) a.g.m,s.27

²² Çolakoğlu, E.(2012), a.g.m, s.104-105

²³ Yazarın Notu: Rachel CARSON: Silent Spring,1962, Tükçesi Rachel CARSON: Sessiz Bahar, 2021, Palme Yayınevi, çev: Çağatay GÜLER. (Palme Yayınevi'nin Sessiz Bahar ismi ile yapmış olduğu baskının Sessiz İlkbahar olması gerektiği düşüncesindeyim. Sessiz uyanışı Carson çok iyi ifade etmiştir ve uyanış ilkbaharla daha iyi ifade edilebilmektedir.)

olduğunu fark ediyoruz. Hatta Carson çalışmasının önsözünde; “...insanoğlunun diğer canlılarla paylaştığı dünyanın pervasız ve sorumsuzca zehirlenmesine karşı ilk tepkileri dile getirmek...” cümlesi ile çalışmayı yaparken yardım edenlerin bizi çevreleyen dünyayı tahrip edenlerle muharebe içerisinde olduklarını ifade etmiştir.²⁴ Bugün yapılan çevre güvenliği ve politikaları ile ilgili çalışmalarda çevresel hareket ve farkındalık eylemlerinin politik engel ve baskılarla karşılaştıklarını²⁵ yazmaktadırlar; oysa 1962’de muharebe olarak Carson tarafından tasvir edilmişti. Ullman 1983 yılında *Güvenliği Yeniden Tanımlama /Redefining Security* adlı çalışmasında çevre hassasiyeti ve bilincinin toplumda yer etmesinin zorluğunu, bunun gerçekleşmesi için her şey mümkün olsa bile jenerasyon değişikliği ile mümkün olacağını ifade etmiştir. Yanılmamıştır çünkü 1971’de kurulan Greenpeace örgütü buna benzer duyuru ile çalışmalar yapmıştır; “Çevremizin hayatta kalması ve dünya barışı gibi iki önemli konu için...Greenpeace gemimize sizleri davet ediyoruz. Kendimizin radikal olduğumuzu düşünmüyoruz; bizler çocuklarımız ve gelecek nesillerimiz için çevremizi korumak adına tutucuyuz...”²⁶ Bu radyo duyuruları ile insanların katılımı sağlanmak istenmiştir. Temelinde her ne kadar nükleer silahlarının yayılmasının durdurulması odaklı çevreci yaklaşım olsa da çevrecilik akımına büyük katkı yapmıştır.

Yeniden Carson’ın *Sessiz İlbahar* eserine dönecek olursak; kimyasal böcek ilaçlarının, DDT, hayvanlar ve gıda zinciri üzerindeki etkisinin çevre tahribatına detaylıca ve örneklerle yer verilmiştir.²⁷ Çevre güvenliğinin genel çerçevesine bakıldığında, Greenpeace örgütünün varlık motivasyonunu irdeledikçe ve Ullman’ın *Güvenliği Yeniden Tanımlama* makalesinin teması olarak kabul edilebilecek konu; çevre güvenliği ve sürdürülebilirlik, insani güvenlik gibi konular politikleşmiş ve siyasi çevreler her ne kadar destekçi ve taraftar görünse de kesin sonuç almaya yönelik politika üretme ve/veya uygulamada yetersiz kalmaktadır. 1971 Greenpeace’e kadar baskı grubu denilebilecek çevreci akım yoktu. Siyasetin tekelinde olan güvenlik ve güvenliğin unsurlarını tespit; çevre gibi israfında farkındalığın az olduğu alanlar söz konusu olduğunda suiistimalinde beis görülmemektedir. Bunu 1962 yılında Carson’ın *Sessiz İlbahar* eserine önsöz yazar ABD Başkan Yardımcılarından Al Gore bu konu hakkında detaylı değerlendirmeler yapmıştır. “**Sessiz İlbahar** hakkında yazmak seçikle gelen bir devlet görevlisi için eziklik yaratan deneyimdir; çünkü nirengi nokta oluşturan Carson’un kitabı düşüncelerin gücünün politikacıların gücünden çok daha büyük olduğunu kanıtlamıştır... **Sessiz İlbahar**, sahrada çığlık gibi geldi, tarihin gidişi değiştiren, yürekte hissedilmiş, bütünüyle araştırılmış ve parlak biçimde kaleme alınmış bir tartışmadır... Carson bu savaşa gerçeğe duyduğu vicdani saygı ve yüksek derecedeki kişisel cesareti ile girdi... Vizyonu ile uyumlu cesareti...bol kazandıran endüstriyi rahatsız etti... Kitap, modern çevre hareketinin başlangıcıdır... Herhangi bir yerde besin zincirinin zehirlenmesi, besin zincirinin her yerde zehirlenmesi anlamına gelir... Büyük oranda Carson’un cesareti ve eseri sayesinde 1970’te ABD’de Çevre Koruma Kurulu kuruldu... Pestisitlere böcekler kısa sürede uyum sağladılar ve direnç geliştirip mutasyona uğradılar, kimyasallar etkisiz hale geldi... Sonuçta bize miras kalan yasalar ve açıkları, yürürlüğe giriş tarihleri ve ertelemeler, politikanın toptan iflasını açıkça gizleyen görüntüyü kurtarma çabalarıdır... Yasal düzenleyici ve politik sistemin uygun biçimde karşılık verememiş olması **Sessiz İlbahar**’ın üzerinden geçen yirmi iki yılın en net sonucudur... Carson çalışmasında, sadece çevreyi değil; politikanın da çok farklı dünyasını anladığından, başarısızlığın nedenlerinden birini kestirebilmişti. Daha kimsenin tartışmadığı dönemde, Bahçe Kulübü konuşmasında; para ve nüfuzun özel ortaklığının yarattığı ikiz kirlilikten söz etmiştir, düzeltici yasal düzenlemeleri engellemeye çalışanlara...kolaylık sağlamıştır. Günümüzdeki politik reform tartışmalarına çok önceden değinerek, bu yönetimin iptal ettiği lobi harcamalarının vergiden düşürülmesi şeklindeki uygulamayı lanetlenmiş ve bu **‘indirim eğer özgül örnek vermek istersek, kimya endüstrisi şimdi gelecekteki yasal çabalara karşı çıkılmasını sağlamak üzere rüşvet rayıcı üzerinden çalışmaya başlayabilir... Herhangi yasal engelleme olmaksızın yolunda devam etmek isteyen endüstrinin çabalarında artık açıkça parasal olarak desteklendiği anlamına**

²⁴ Carson, R. (1962/2021), *Sessiz İlbahar*, Palme Yayınevi, Ankara, s.12-13

²⁵ Ullman, R.H. *Redefining Security*, The MIT Press, s.152-153, *International Security*, Vol. 8, No. 1 (Summer, 1983), pp. 129-153 Url: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2017/BSS177/um/Ullman_Redefining_Security.pdf, E.T. 13.02.2022

²⁶ Greenpeace; *History and Successes*; Url: <https://www.greenpeace.org/southeastasia/history-and-successes/> (E.T. 15.02.2022).

²⁷ Collins, A., a.g.e., s. 191

gelmektedir... 'demiştir Carson. Kısacası onun zekice tanısını koyduğu pestisit sorunu; gizemli bir biçimde tahmin ettiği gibi politik sorunlar nedeniyle sürekli hale gelmektedir. Sonuç ise; kirliliğin temizlenmesi için politikanın temizlenmesi şarttır.... Ayrıca pestisit üretimi ve tarımla uğraşan toplum kesimleri ile halk sağlığı ile uğraşan toplum kesimleri arasındaki kültürel uçurumlar arasında bir köprü kurmaya başlamamız şarttır.... Bir diğer yolu besinlerimizi üretenlerle sağlığımızı koruyanlar arasında sürekli bir resmi diyalogun başlatılmasıdır....²⁸

Çevre güvenliği kavramı, çevre sorunlarının önemli doğasının sürdürülebilirlik ve kırılganlık üzerine gelişmiştir. Ayrıca çevre güvenliği kavramı içerik ve saik olarak çevreden çok güvenlik amaçlıdır. Özdeki amacın çevre değil güvenlik olduğunu şuradan daha kolay izah edebiliriz; geleneksel güvenlik yaklaşımına ait kavram ve politikalar devletlerin, bireylerin güvenliğini koruma da ve tesis etme de yetersiz kalınca çevre öne çıkarak önemli bir alan haline almıştır. Ancak bu kadar önemli olsa Al Gore'un ve öncesinde Carson'un şiddetle vurguladığı gibi nüfuz sahiplerinin çevre ve güvenlik konuları, sürdürülebilirlik ve kırılganlıklar üzerine hassasiyetlerinin olmadığı ve mücadelenin önce bu konu ile olması gerektiği ortadadır.²⁹

2.1.1. Çevre güvenliğinin gelişimi ve etkileri

Çalışmamızda olduğu gibi birçok bilimsel yaklaşımda da Rachel Carson'un *Sessiz İlkbahar* kitabı çevre akımı ve bilincinin gelişmesine etki etmiştir. Ardından Greenpeace örgütünün kurulması ve temel saikinin nükleer silahlar ve insani temelde güvenlik olması ve ardından BM gibi örgütlerin konuya dahil olması ve örgütlenmelerle, konferanslarla, anlaşma gibi uluslararası hukuk enstrümanları ile çevre ve çevre güvenliğine katkıda bulunmaya başlamıştır. 1961 yılında kurulmuş olan Dünya Vahşi Yaşam Formu ve 1969 Yeryüzü Dostları gibi örgütler Greenpeace ve BM Çevre Programı ardından Stockholm'de gerçekleştirilen BM İnsan Çevresi Konferansı toplanmış ve ardından birtakım çalışmalar devam etmiştir. Çalışmaları hızlandıran bir diğer olay ise önce ifade ettiğimiz 1973 OPEC Krizi'dir. Özelden genele doğru başlayan ve tüm gezegeni ilgilendiren konu haline alan Çevre Güvenliği konusu hala gelişime ve etkiye açık olarak etkisini devam ettirmektedir. Temel olarak özelde ülkelerin sınırlarını aşan ağ faaliyetleri/1946 Uluslararası Balina Avcılığı Düzenleme Sözleşmesi, 1963 Atmosfer, Dış Uzay gibi Su Altında Nükleer Silahların Test Edilmesinin Yasaklama Anlaşması gibi düzenlemeler daha spesifik konularda yapılmıştır. Nükleer silahlarla ilgili düzenlemelerle fakirliğin azaltılması, sürdürülebilir enerji teknolojileri, atıkların yönetimi,³⁰ 1980'li yıllardan sonra ozon tabakası ile ilgili gelişmelerle³¹ küresel iklim değişikliği, salgınlar ve şimdi kripto para teknolojisi ve buna bağlı enerji tüketimi konularıyla birlikte her geçen gün alan genişlemekte, konu derinleşerek genişlemektedir.

Richard Falk'ın *Tehlike Altındaki Gezegen* çalışmasından sonra çevre daha çok ulusal güvenlik ve genel olarak güvenlikle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Özellikle kaynakların kıtlığı konusu ve bunun sebep olabileceği çatışmalar konusu Falk'ın çalışması ile popüler hale gelmiştir. Uluslararası siyasi sisteme, ulusal refah ve uluslararası istikrara etki edebilecek ortak çevre sorunlarını anlamak ve onlara karşı tepki vermek gerektiği konusunda farkındalık oluşmaya başlamıştır.

Çevre güvenliği;

- i) Çevre hem güvenliği sağlanacak alan hem de risk alanı olabilir,
- ii) Farklı kişiler açısından farklı anlamlara gelmektedir.
- iii) Güvenliğin genişletilmesini ve derinleştirilmesini sağlamıştır,
- iv) Eleştirel ve uygulamaya dönük boyutlara sahiptir.³²
- v) Bireyden devlete, devletten küresele kadar etki ve sonuçlara sahiptir.
- vi) Karşılıklı bağımlılık ve ortak güvenlik temasının ağır bastığı alandır.
- vii) Çatışmadan çok iş birliğini çözüm olarak ortaya koymaktadır.

²⁸ Carson, R. (1962/2021), *Sessiz İlkbahar*, Palme Yayınevi, s.15-25

²⁹ Barnett, J., a.g.m., s. 214-215

³⁰ Barnett, J., a.g.m., s. 190-192

³¹ Vural, Ç., a.g.e. s.28,

³² Barnett, J.a.g.e., s. 190-193

viii) Sadece çevrenin tahrip edilmesi, balık avları, böcek öldürücüler, kimyasal ve nükleer çalışmalar, nükleer atıklar, salgın hastalıklar, iklim değişikliği ve tarım alanındaki etkiler ile değil; aynı zamanda kaynakların kıtlığı konusunun çatışmalar sebep olabileceği öngörüsüyle ulusal ve uluslararası güvenliğe tehdit olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Çevre güvenliğinin boyutları

2.2.1. Ulusal güvenlik boyutu

Geleneksel güvenlik anlayışı içerisinde ulusal güvenliğe yönelik tehditler devletten devlete ve/veya devlete dışarıdan gelen tehditler kabul edilmektedir. Çevre ile ilgili kaygıları artıracak olayların meydana gelmesi ve çevrenin hem bireylerin hem devletler ve uluslararası örgütlerin gündemine geldikçe konu uluslararasılaşmıştır. Önce güvenlikleştirme olarak bakılan ve genellikle çevreciler tarafından sahiplenilen konu BM'nin girişimleri, NATO'nun güvenlik tanımı içine çevreyi koymuş olması, ABD'nin çevre ile ilgili özellikle kimyasal böcek öldürücüler üzerinden başlattığı politika yapma çabaları ve DDT'nin yasaklanması gibi konular ulusal güvenliğe dair kaygıları beslemiş ve ulusal güvenlik unsurlarının yanına çevre ve çevre ile ilgili olay ve konular girmiştir. Richard Ullman ulusal güvenliği kendi içinde boyutlara ayırmıştır. İlk olarak tehditler devlete başka bir devletten gelebilmektedir. Ardından, gelen ya da potansiyel tehditler askeri kökenli olmaktadır. Bunlara karşılık yine askeri olarak verilmektedir. Ulusal güvenlikte tehdidin hedefi ulus devlet ve ulus devletin güvenliğidir ve buna karşı durması gereken yine ulus devletin kendisidir. Güvenliğin birey, devlet ve sistem düzeyinde ele alınması noktasında çevre güvenliği daha kolektif ve topyekun durumdadır. Çünkü çevre ne bir devlete ne bireye odaklandırılıp değerlendirilemez. Çevre güvenliği insanlığı odağına almış bir alandır. Buradan hareketle çevre güvenliğinin gelecek perspektifi genel güvenlik ya da tek güvenlik anlayışı ile açıklanabilir. Güvenlik yaklaşımları 21.yüzyıl küreselleşmesinde çevrenin entegrasyonu ile tamamlanmıştır.³³

Ulusal güvenliği hangi açılardan çevresel değişim ve çevre güvenliği etkileyebilir, bu açıdan da konuyu ele almalı, öncelikle askeri yatırım ve harcamalarının karakterine etki eder. Ekonomi güvenliği içerisinde ele alacağımız gibi çevrede yaşanan tahribat ve derin değişim ulus devletin ekonomi düzenine etki edecektir bu da askeri harcamaları etkileyecektir. Küresel iklim değişikliği ile birlikte tüm gezegende olduğu gibi ulus devletin egemenlik sahasında da ekonomik faaliyetler etkilenecektir. Örneğin, buzul erilmelerinin yaratmış olduğu hava olayları; kışların daha soğuk geçmesi ve yazların daha sıcak olması gibi mevsimler arası geçişin belirsizleşmesi ve tarımsal üretimden turizme kadar her şeyin etkilenmesi ve devletin³⁴ bazı gelirlerinin etkilenerek genel bütçe içerisinde askeri harcama kalemlerini azaltarak sosyal devlet olarak transfer harcamalarını artırması; bunun sonucu peki; kaynakların kıtlığından yola çıkılarak bu kaynakları kontrol etme isteği ve bu istek de ulusal güvenliği tesis etmek uğruna olabilecektir. Sonuçta; ulus devlet ulusal güvenliğin sarsılmaması için içeriden olabilecek sorunları bertaraf etmek adına askeri harcamaları, transfer harcamalarını azaltarak, artırma yolunu tercih edecek ve sosyal devlet olma kriterini sağlayabilmek ya da muhafaza edebilmek için otoriterleşmeyi dahi tercih edebilecektir. Tarım, ormancılık, turizm gibi çevreye/iklime bağlı sektörlerden elde edilen gelir azaldığında ve buna bağlı istihdam azaldığında ulusal güvenlik etkilenecektir. Bu verilebilecek örnek; mevcut olarak hala devam eden Suriye sorunudur. Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında 2010 yılının sonu itibarıyla başlayan halk hareketleri kısa sürede birçok devleti etkilemiştir. Etkilenmemek adına ön almak için birtakım politikalar uygulayan devletler ayaklanmaların sınırından dönse de; özellikle Suriye ve 2003'ten beri istikrarsızlığın hüküm sürdüğü Irak'ta çoğu şey yoldan çıktı. Konu özelinde Suriye olaylarının birçok sebebi olabileceği gibi; çalışmamızda çevre güvenliği çerçevesinden çıkmamak adına Suriye İç Savaşı'nı iklim değişikliği perspektifinden ele alacağız; yapılan akademik çalışmalarda vurgulanan iklim etkisi yadsınamaz. İklim değişikliğinin rejim krizi ile ilişkisi ele alınırken; sürekli devlet içi savaş/çatışma ve şiddet tehditleri; yoksulluk ve kıtlık; silahların yaygınlaşması ve suç; siyasi istikrarsızlık, sosyal ve kültürel sorunlara bağlı çöküş;

³³ Türk, S.M. a.g.e. s.14-15

³⁴ Barnett, J, a.g.e., s. 198

ekonomik zafiyetler ve başarısızlık ve ileri düzeyde de devletin tamamen çöküşü rejim güvenliğinin unsurlarından sayılmaktadır. Bu unsurların çoğu 2006-2010 yılları arasında tarımsal kuraklık ve kuraklık yaşayan Suriye’de ortaya çıkmıştır. Colin P. Kelley yapmış olduğu bir çalışmada tarımsal kuraklık ve çatışma konusunda şöyle demiştir; “tarımsal üretimdeki dalgalanma ve düşüşe sebep olan tarımsal kuraklığın temeli insanın çevreye ve iklime müdahalesidir. Buna bağlı olarak kitlelerin tarımsal faaliyetlerini yürüttükleri yerlerini terk ettikleri Suriye örneğinde görülmüştür. Hükümetlerin sürdürmesi zor tarım politikaları neticesinde zaten hassas ve iklime bağlı olan çevre ve tarım konusu daha da kötüleşmektedir. Bu da göçleri tetiklemektedir. İnsanlar kazanıp yaşadıkları yerlerini terk emektedir. Suriye İç Savaşı’nın temelinde de bunun olduğu verilerle desteklenmiş ve bir Suriyeli mülteciye sorulduğunda cevap,³⁵ ‘kuraklık ve işsizlik bizleri göç etmeye zorladı, ben bir süre direndim göç etmemeye ancak daha fazla dayanamazdım; maalesef bu son kuraklık her şeyi daha da kötüleştirdi.’ (Kelley, Mahtadi, Cane, Seager, Kushnir,2015) Konunun genel yorumu; çevre ulus devletler için doğal sermaye³⁶ niteliğindedir, zarar gördüğünde devletin başarılı olması zordur.

İklim değişikliğinin tarihten günümüze etkisi olagelmıştır. Çok net olarak bilenen örneği Kavimler Göçü olarak ifade edilen olgudur. Göçün birçok sebebi vardır ancak kuraklık ve buna bağlı sulak yerlerin azalması, otlakların azalması ve yine buna bağlı olarak komşularla çatışma içerisine girilmiş olması genel olarak kavimlerin düzenli göçüne sebep olmuştur. Pek bir şey değişmemiştir aslında; unsurlar çeşitli hale gelmiştir. Bugün göçlerin temelinde yine kuraklıktan kaynaklı ticaretin zayıflaması, üretimin çökmesi ve işsizlik, iç karışıklıklar ve tabii olarak göç meydana gelmektedir. Ekonomik faaliyetlerin kötüleşmesi ve enflasyon gibi sebepler de göçe sebep olmaktadır. Venezuela enflasyon sebebiyle göçün son dönem somut örneğini oluşturmaktadır.³⁷ İklim değişikliğinden kaynaklı enerji, su, gıda üretimi, dağıtımını ile ulaştırma ve ticareti açısından önemli olan altyapıya risk teşkil etmektedir. Ayrıca tersane ve askeri tesisler de aynı risklerle karşı karşıyadır. Yine tek bir faktöre bağlı olmayan çevresel sorunlar da vardır; bunlar ozon tabakasının incilmesi ve buna sebep olan gazların atmosfere salınması ve bunlara da bağlı olarak cilt kanserine sebep olması, nükleer santrallerden kaynaklanan riskler, Endonezya’da çıkan orman yangınlarının Malezya ve Singapur’da hava kirliliğine sebep olması, küresel sera gazı salınımına bağlı olarak değişen iklime bağlı olarak ortaya çıkan etkilerden Bangladeş’in toprağının yüzde 11’inin yok olması ya da deniz seviyesinde yaşanacak çekilme ve yerine göre ilerle neticesinde milyonlarca insan yerinden olacaktır. Bu risklerin ve tehditlerin ortak özelliği devletlerin sınırlarını aşan özellikte olmalarıdır. Düşmansız tehdit olarak geleneksel güvenlik anlayışından ayrılmaktadırlar.³⁸ İklim değişikliği ve karbon emisyonunun azaltılması gerektiği ve insanların ölümüne sebep olduğu ve daha çok ölümlere sebep olacağı BM Kalkınma Programı’nın Şubat 2022 tarihli bir yazısında yeniden vurgulanmakta ve şu soruyu sormaktadır. Neden güven hissetmiyoruz?³⁹

Her şeyden biraz var çevre güvenliğini içinde; plastik kullanımından, askeri tatbikatların ve yeni silahların okyanusta denenmesinden deniz canlılarına verdiği zararlara kadar, orman yangınlarının hava kirliliğine sebep olmasından yangınlardan kaynaklı yanan ve ölen milyonlarca canlıya kadar, denizler ve okyanusların hatta nehirlerin kirliliğine kadar, kimyasal ve nükleer atıklardan çöp sorunu/ithal çöp/çöp ihracına/hurdaya kadar birçok unsur çevre güvenliğinin içeriğindedir.⁴⁰

³⁵ Kelley, C.P, Mahtad, S., Cane, M.A., Seager, R, Kushnir, Y. (2015), Climate Change In The Fertile Crescent and Implications At The Recent Syrian Drought, Imperial College, London Url: <https://www.pnas.org/content/pnas/112/11/3241.full.pdf> . (E.T.15.02.2022)

³⁶ Barnett, J, a.g.e., s. 198

³⁷ BBC News Türkçe, Ekonomik Kriz Yaşayan Venezuela’daki Göç Akdeniz’deki Krize Yaklaştı, Url: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45297547> (E.T: 18.02.2022)

³⁹UNDP, Why We Don’t Feel Safe: Insecurity is Global, Regardless of Income, Url: https://stories.undp.org/why-we-dont-feel-safe?utm_source=web&utm_medium=homepage&utm_campaign=humansecurity (E.T. 18.02.2022)

⁴⁰ Örnek Okumalar İçin, Url: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60301118>
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60138463>
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60384891> (E.T. 18.02.2022)

2.2.2. İnsani güvenlik boyutu

İnsani güvenlikten ilk defa 1994 yılında BM Kalkınma Programının raporunda yer almıştır. Kavram literatürde hala tam olarak yerini bulamamıştır. Özelinde sebebi devletin başat olması ve güvenlik algısının devlet üzerinden ya da perspektifinden açıklanması ve incelenmesidir. Devleti merkeze alan geleneksel anlayış neticesinde insani güvenlik istediği itibar ve yerde değildir. Buna ilave olarak Barry Buzan bir çalışmada 'birey ve insan ırkı düzeylerinin güvenliğinin referans nesnesi olarak benimsenmesinin çok zor olduğunu (Kerr,2017) ve uluslararası güvenlik analizde kullanılmasında sorunlu bir kavram olduğunu altını çizmiştir.⁴¹ BM Kalkınma Programı'nda insani güvenliğin tanımı yapılırken insani güvenliğe çok fazla tehdit olduğu ama bu yediye⁴² indirgenerek tasnif edilebilmektedir. UNDP insani güvenliği BM'nin kuruluş metninde *the first freedom from fear and second freedom from want* olarak ifade edilen düşünceye atfen açıklamıştır. İnsani güvenliğin 1945'ten beri tesis edilmeye çalışıldığı ve bir erkek ya da kadın evinde ve işinde güvende değilse, gerçek manada güvenlikten söz edilmeyeceği metinde yer almıştır.⁴³

He durumda insanın içinde yaşadığı çevrede güvensiz olduğu ve bunun bileşenlerinin; insanların yerleşik olduğu yerler, buralarda çıkan sorunlar, çevresel değişimler ve insanların bu değişimlere kendilerini adapte etmeleri sayılabilir. Küresel iklim değişikliğinde kaynaklı buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi de kuraklık sebebiyle deniz seviyesinin azalması ile insanlar yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunlu kalacaklardır bu da insani güvenliğin çevre güvenliği ile ilişkisini ortaya koymaktadır.⁴⁴ Bu çevre ve diğer etkenlerle yerlerinden olanların durumunu en iyi ifade şekli ise; mülksüzleşme, tam da insanlar topraklarını, vatandaşlıklarını, geçim kaynaklarını, kaybettiklerinde, askeri ve yasal şiddete maruz kaldıklarında gerçekleşmektedir.... Bu topluluk ulusaşırı aidiyet alanına doğru uzanarak kendilerine yol bulurlar.... Eşitsizlik, zorunlu göç, işsizlik, işgal vasıtasıyla sistematik olarak mülksüzleştirilme de insani güvenliğin felsefi boyutuna dairdir.⁴⁵

2.2.3. Ekonomi güvenliği boyutu

Küreselleşme ile birlikte iç ve dış sorunlar iç içe geçerek devletlerin iç ve dış güvenlik konularının karşılaştıkları alanda politika yapmalarına sebep olmuştur. 21.yüzyıl küreselleşmesinin geleneksel güvenlik anlayışını üzerindeki belirgin etkisi tehdit kavramını ve güvenlik tehditlerini karmaşıklaştırmış olmasıdır. İlaveten güvenlik unsurlarının tasnifinde sınırlar kalkmış ve hepsi birbiriyle iç içe geçmiştir. Yeni güvenlik tehditlerinin kapsamlı ve bölünmezliği geleneksel güvenlik yaklaşımının merkezinde yer alan devletin bu tehditlere karşı başa çıkması yeterli değildir. Bu sebepten devletin özel konumu aşınmıştır. Devlet, güvenlik konularının ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha az yetenekli hale gelmiştir.⁴⁶

Devletin daha az yetenekli olduğu ve kavramların karmaşıklaşmasında hareket edersek; güvenliğin boyutlarının sınırlarının kalktığını ve bütünlük algısına sahip hale geldiğini ifade edebiliriz. Çevre güvenliği aynı zamanda insani güvenlik aynı zamanda ekonomi güvenliğidir hatta daha ileri gidersek; sağlık güvenliği, rejim güvenliği, askeri güvenlik ve daha fazlası olabilmektedir. Çevreci hareketlerin temelde karşı çıkmaya başladıkları kimyasal silahların yayılması ve denenmesi, böcek öldürücülerin bilinçsiz kullanımı, deniz avcılığı, yangınlar ve kirlilik, nükleer ve kimyasal atıkların imhası gibi konularda çevrenin gözetilmesi, korunması ve geleceğe sürdürülebilir miras bırakma düşüncesi ekonomi ile çok ilgilidir. Kimyasal ve nükleer

⁴¹ Kerr, P. (2017) İnsani Güvenlik,104-116, (Ed.) Colins, a.g.e., s.110

⁴² UNDP, Human Development Report 1994, s.24-25 (Ekonomik Güvenlik, Gıda Güvenliği, Sağlık Güvenliği, Çevre Güvenliği, Kişisel Güvenlik, Toplum Güvenliği, Siyasi Güvenlik,) Url: https://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (E.T.18.02.2022)

⁴³ UNDP, Human Development Report 1994, s.24, Url: https://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (E.T. 18.02.2022)

⁴⁴ Barnett, J. Çevre Güvenliği, s.200-202, Collins, A. a.g.e. s. 190-207

⁴⁵ Butler, J, Athanasiou, A, Mülksüzleşme: Siyasaldaki Performatif, (2013), Metis Yayınları, İstanbul, s: 21-27-31

⁴⁶ Ağır, B.S. (2015), *Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 11 Sayı: 22,s.110-111

atıkların imhası uluslararası ve ciddi bir konudur. Örneğin; bir coğrafyanın istikrarsızlaşması sağlanmış nükleer atıkların daha az maliyetle imhası için. Diğer alanlarda da ekonomik koşullar ve buna bağlı taleplerin çevre güvenliğinin ekonomi güvenliği boyutunu derinden etkilemiştir. Çevre tahribatının özellikle yerel halk ya da güçler tarafından hesapsızca yapıyor oluşunun kökeninde köklü fakirlik hatta köklü kırsal fakirlik vardır.⁴⁷

Rachel Carson'ın Sessiz İkbahar çalışmasında öncelikle tespit olarak ortaya konulan, kimyasal böcek öldürücülerin endüstrisinin bol paralı olduğu ve nüfuzun devreye girmesiyle politikanın çevre konusunda politika üretme de yetersiz ve belki isteksiz kaldığı gerçeği de gösterir ki; ekonomik durum, beklentiler ve çıkar uğruna çevre gözden düşürülebilmektedir. Konu hakkında 2020 yılında Hollywood yapımı Dark Waters/Karanlık Sular sinema filmi güzel ve yeni bir örnektir. ABD'nin sektörde lider bir şirketinin çevreye nasıl zarar verebildiği ve vurdumduymazlığın tabana nasıl yayıldığını, daha fazla para için çevrenin hem aktif hem pasif taraflarca ve araçlarla nasıl yok edilebileceği gerçek hayat hikayesi olarak gözümün önüne seriliyor. O kadar çok Hollywood yapımı film varken konu ile ilgili, neden Karanlık Sular? Çünkü bir film yapıldı, hikayesi gerçek ve yozlaşmanın, en eğitilmiş ve kültürlü grupların para ve çıkar için çevreyi nasıl görmezden geldiği anlatıldı; ancak malum olmak üzere 1929'dan beri Oscar ödülleri veriliyor; bu filme karşı bilinçli kayıtsızlık ödüllerde fark edilebilmiştir. Çevre ve çevreye zararın nasıl verildiği, para söz konusu olduğunda idealizmin bile kenara itebildiği, köklü kırsal fakirliğin çevreyi azdan refaha nasıl bozdurduklarını, özel mülkiyetin de ihmal edilebildiği yerine göre de yoksulluktan dolayı ses edilemediği anlatılan filmin ve/veya hikayenin serüveni çevre güvenliğinin ekonomi ile nasıl yakından ilişkili olduğunu ifade etmede kolaycılık sağlamıştır. Temel vurgu; çevre konusunda, halkın kendi gücünden başka bir şeye güvenmemesi gerektiğidir.⁴⁸

Enerji güvenliği konusu 21.yüzyıl küreselleşmesine göre başka bir tasnifte değerlendirilebilirdi, ancak şimdi hem askeri hem çevre hem enerji hem insani hem sağlık güvenliği gibi konularda hatta rejim güvenliği noktasında dahi etkilidir. Enerjide arz güvenliği, sürerlilik ve tedarik çeşitliliği ve iletilmesi gibi konularda çevrenin göz önünde bulundurulduğu söylenemez. Gelişmiş ülkelerle diğerleri arasındaki çevre algısı da farklıdır. Küresel iklim değişikliği ekonomisi olarak adlandırılan kavram üzerinden açıklama yapmak yerindedir.⁴⁹ Örnek; *'dünyada iklim değişikliği ve küresel sıcaklıktaki yükselişler nedeniyle giderek etkisini artıran orman yangınları, çölleşme, kuraklık ve arazi bozulması her yıl küresel ekonomiye 15 trilyon dolar zarar veriyor.*⁵⁰

Ekonomi güvenliğinin sermaye, enerji, su, teknoloji, eğitim gibi konularla ilgili olduğu ve bunların hem bireysel olarak hem de ulus temelinde önemli olduğu için gelişmiş ülkeler sosyal devlet ilkesi gereği çevreyi farkında olmadan ya da farkında daha çok tahrip etmiştir. Atmosferin ısınması, sera gazlarının artması küresel iklim değişikliğinin en önemli nedenidir.⁵¹ Dünyada toplam karbon salınımlarının yüzde 41,5'ine Çin, AB ve ABD sebep olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin neden olduğu karbon salınımlarının büyük bir bölümü ulaşım, enerji ve imalat sektöründen kaynaklanıyor.⁵²

⁴⁷ Barnett, F, a.g.m. s.202,

⁴⁸ The Hollywood Reporter, Dark Waters: 7 of The Film's Stars And Their Real-Life Inspirations, 2019, Url: <https://www.hollywoodreporter.com/lists/true-story-dark-waters-how-accurate-are-characters-1254811/> (E.T. 19.02.2022)

Habertürk.com., Acar, M. Bu Filme Haksızlık Yaptılar, Url: <https://www.haberturk.com/yazarlar/mehmet-acar/2575400-bu-filme-haksizlik-yaptilar> (E.T: 19.02.2022)

⁴⁹ Sevim, C. (2013), *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, Seçkin, Ankara s.156-157.

⁵⁰ Dünya gazetesi, Reis, M. *Küresel İklim Değişikliğinin Çevresel ve Ekonomik Zararları*, Dünya gazetesi, Url: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/kuresel-iklim-degisikliginin-cevresel-ve-ekonomik-zararlari/631639#:~:text=D%C3%BCnyada%20iklim%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20ve%20k%C3%BCre%20sal%C4%B1n%C4%B1mlar%C4%B1n%20y%C3%BCzde,AB%20ve%20ABD%20sebeb%20oluyor> (E.T: 19.02.2022)

⁵¹ Andrusac, G, Economic Security- New Approaches The Context Of Globalization, CES Working Papers Sayı 7, Konu: 2,232-240, s. 234 Url: <https://ideas.repec.org/a/jes/wpaper/y2015v7i2p232-240.html> (E.T:19.02.2022)

⁵²Dünya gazetesi, Reis, M, a.g.m.

3. Çevre mi Güvenlik mi?

Literatürde çevrenin, çevre akımlarının yer alması ve çalışmaların başlaması ve sonuçlarının muğlak kalmış olmasından hareketle bu soruyu soruyorum, hangisi?

Gerçekten çevreyse konu; ekonomi güvenliği ile çevrenin ilişkisini yazarken ekonominin ve kazancın çevreyi sistemin dışında tutacak güce sahip olduğunu gördük. Menfaat çevreden yana şerh koyamıyor, nesillerden gelen ve nesillere akacak olan çevre mirası hunharca mirasyedi gibi tahrip ediliyor. Ulaşım için, enerji için, sağlık için, askeri harcamalar ve tesisler için, geleneksel güvenlik yaklaşımı açısından ve 21.yüzyıl küreselleşmesi açısından genişletilen güvenlik yaklaşımları zaviyesinden çevre yüksek politikanın baz unsuru olmuyor. Askeri güvenlik ve ekonomi güvenliği temelinde çevre önem arz ediyor. İnsani güvenlik açısından çevre asla yüksek politika unsuru olamamıştır. Çevre güvenliğinin çevreyle bağlantısı daha az güvenlikle bağlantısı daha fazladır. Çevre güvenliği sürdürülebilirlik ve kırılabilirlikler üzerinden ulusal, uluslararası farkındalık yaratmak için bu kavramları kullanır. Bu açıdan çevre azdan etkili olsa kamuoyu oluşturma açısından hassasiyet açısından çevre hareketlerine pozitif ortam yaratmaktadır.

Çevre güvenliği devlet merkezli hakim güvenlik paradigmasının sorgulanmasına yardımcı olmaktadır. Güvenliğin farklı boyutlarının olabileceğini özellikle 21.yüzyıl küreselleşmesi ile ortaya koymuştur. 1970'lerden itibaren çevre konusunda yapılan çalışmalar, küresel iklim değişikliğinin ani sonuçlarla artarak devam etmesi, sellerden, fırtınalara, kuraklık ve yangınlara kadar çevreyle ilgili her şeyde çevre bilincinin olaylar yaşandıktan sonra arttığını ispatlamıştır.

Sonuç

Tarihin başından günümüze kadar varlığını devam ettiren salgınlar; çevre güvenliğiyle ilintilidir. WHO/DSÖ küresel iklim değişikliğiyle artan buzul erimelerinin salgınları tetikleyebileceğini söylemiştir. Buna ilave mevcut koşullarda yaşanan hız; salgınların yayılma hızını artırmaktadır. Teknoloji, ulaşım ve mobilizasyonun artarak devam ettiği 21.yüzyılda çevre de çarpan etkisi dikkate alınmadan dahi aynı hızla devam etmektedir.

Çevre güvenliğinin boyutlarını temel düzeyde inceledik; özellikle insani güvenlik ile çevre güvenliği arasında bireyi önce dikkate alması konusunda hassasiyet olmalıdır. Lakin son başlık altında ve ekonomi güvenliği boyutunda değindiğimiz çevre mi güvenlik mi sorusunun ekonomi güvenliği arasındaki bağlantıyla birlikte analiz edilmesi halinde; çevrenin güvenlik zaviyesinden önemli olduğu değerlendirilebilir. Ekonomi güvenliğinde gördük ki; nüfuzlu kesimin çevre tahribatında çıkar ilişkileriyle bunu hafife aldığı ve istediği algıyı yaratabildiği neticede çevrenin değil güvenliğin öne çıktığı durumda karar alıcılar bir şeyler yapmaya çalışmaktadır. Neden kamuoyu çevreden kaynaklı sorunlarda tepki gösterme de hassasiyet geliştirmektedir diye baktığımızda ise temelinde köklü fakirlik olduğu ve çevre tahribatın kolay olanı önce kırsaldan başladı ve kırsaldaki köklü fakirlik sebebiyle çevrenin daha kolay ve sorumsuzca tahrip edildiği neticesine varılmıştır.

Diğer boyutlardan ele aldığımızda; kaynakların kıtlığı ve otorite boşluğu çatışmaları getirebilmekte ve kıt kaynakların paylaşımı üzerine rekabette çevrenin zarar görmesine sebep olmuştur. Enerji güvenliğinin ilkelerinden arz güvenliği ve arz çeşitliliğinin çevreyle ilişkili olduğu ve 21.yüzyıl küreselleşmesinde enerjinin temel ihtiyaç olduğu düşünülürse; refah ve devletin hatta sistemin sağlıklı devam etmesi adına çevre ikincil politika unsuru olarak değerlendirilebiliyor. Çevrenin yüksek politika aracı olarak kabul edilmesi gerektiğine dair genişlemeci güvenlik yaklaşımı kabul görmüş olsa da çevrenin güvenlik temelinde önemli olduğu gerçektir.

Çevre akımları ile birlikte çevre meseleleri daha görünür olmuş, askeri temelli güvenlik yaklaşımları ve ulus devlet politikalarına karşı gelme çabaları ortaya çıkmıştır. Çevre sorunlarına karşı küresel iş birliği ve ortak güvenlik politikalarının olması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. İş birliği adına uluslararası örgütler tarafından kongreler, konferanslar yapılmış, raporlar yazılarak bilinç oluşturma girişimleri olmuş ve devam etmektedir. En son, Avrupa Komisyonu küresel iklim değişikliği konusunda; doğalgaz tüketiminin azaltılması, yenilenebilir/ temiz enerji kaynaklarının

kullanımının artırılması, kereste kaçakçılığı ve kaçak kesimlerin engellemesi, binalarda enerji tasarrufunun sağlanması gibi konularda yeni önlemler açıklayarak⁵³ çevre ve birey odaklı farkındalık yaratmak istemektedir.

BBC'nin bir haberinde Kenya'da kuraklık ve susuzluktan kaynaklı havyan ölümlerinin artışı, insanların hayvanlarına bakmadığı için onları ölüme terk etmek zorunda kaldıkları bildirilmişti.⁵⁴ Çevrenin bireyi dahi aştığı somut sonuçlara örnek Kenya'dan geldi ve bunlardan daha fazlası dünyanın çeşitli coğrafyalarında devam etmektedir.

Ayrıca çalışmada değinmemiş olduğumuz biyoçeşitlilik ve biyogüvenlik son zamanlarda ayrı önem istemektedir. Küresel iklim değişikliğiyle beraber denizlerde artan yabancı canlılar yeni istilacı türlerin geldikleri yerlerin biyogüvenliğine tehdit oluşturduğu gerçektir. Ülkemizde Akdeniz'de Kızıldeniz'den gelen istilacı tür olarak denizanelerinin varlığının sebebi; *İstilacı türlerin çoğu Kızıldeniz yoluyla Süveyş Kanalı'ndan, bir kısmı da gemilerin yük alıp verirken veya seyir yaparken tanklarına denge için aldığı balast suyu ile veya karinaları ile geliyor. Bu önemli bir konu....Bu türlerin yayılmasının iki büyük sebebi var. Birincisi; Akdeniz eskisi gibi yeni gelebilecek türlere karşı koyabilecek kuvvette değil. Yani Akdeniz'de bu türleri yiyecek orfoz, lagos, kılıç, orkinos gibi büyük balıklar hızla azaldı.... İkincisi; Akdeniz suyunda son 50 yılda 1 buçuk, belli bölgelerde ise 2 santigrat dereceye varan sıcaklık artışı var. Isınma ile uyumu kolaylaşan yabancı türler Akdeniz ve Karadeniz'de, dolayısı ile Marmara'da yayılıyor.*⁵⁵”bu açıklamaya bakıldığında küresel iklim değişikliğinin tahmin edilmeyen sonuçları var ve daha da olacak; ortak güvenlik ve güvenliğin odağını çevreye doğru kaydırmak insani güvenlik bağlamında gerekli olacaktır.

Kripto paralar konusuna çevre güvenliği ve ekonomi güvenliği bağlamında girmek olmaz; çünkü kripto para madenciliği olarak ifade edilen kripto para üretme ve çoğaltma yönteminde veri merkezleri çok ciddi oranlarda enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Bu aynı zamanda enerji üretiminde kullanılan santral, genellikle kömür bazlı santraller, üzerinde baskı oluşturduğu için karbon salınımını ve kirliliği artırmaktadır. Çin'in 2021 yılında kripto para madenciliğini yasaklamasından dolayı madencilik Kazakistan'a kaymıştır. 2019,2020 yıllarında elektrik üretimi fazlası veren Kazakistan; 2021 kasımında elektrik arzının talebi karşılamamasından dolayı Rusya'dan elektrik ithal etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca kripto paraların güvenliği konusunda başka bir alan, internet erişimidir. Kazak hükümeti interneti beş gün yavaşlatması ya da kesmesi neticesinde kripto paraların değeri tüm dünyada düşmüştür ve volatilitenin fazla olması kripto para güvenliğini sorununu da ortaya koymuştur. Ayrıca çevre güvenliği kapsamında kripto para madenciliğinin geleceği ve çevreci hareketin kripto paralara karşıtlığının mümkün olabileceğini değerlendiriyorum.

Nasıl ki Covid-19 pandemisi ile birlikte; insanın, çevrenin ve hayvanların sağlığının tek sağlık yaklaşımı ile değerlendirilmesi gerektiği ortaya atılmışsa; güvenlik konusunda benzer durum söz konusudur. Azami iş birliği ve tek güvenlik politikası için çevreden, ekonomiye, sağlıktan, insani güvenliğe ve rejim güvenliği ve sistemin daha güvenli çalışmasına kadar farkındalık, hassasiyet ve bilinç geliştirilmelidir. Çevrenin gelecek nesillerin emaneti olduğunun idrakinde karar verilip, politika yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Butler, j., A., Athanasiou, (2013) “Mülksüzleşme: Siyasaldaki Performatif” Metis Yayınları, İstanbul.

⁵³ BBS News Türkçe, *Avrupa Komisyonu'ndan İklim Değişikliğine Karşı Yeni Önlemler*, Url: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59674606> (E.T. 19.02.2022)

⁵⁴BBC New Türkçe, *Kenya'da Susuzluk Kaynaklı Toplu Hayvan Ölümleri*, Url: https://www.instagram.com/p/CXcyzZwIJ8z/?utm_medium=share_sheet (E.T.20.02 2022)

⁵⁵ Bloomberght.com, *Prof. Dr. Öztürk Uyardı; Denizlerimizdeki Yabancı Türler Biyogüvenlik Sorunu Yaratıyor*, Url: <https://www.bloomberght.com/prof-dr-ozturk-uyardi-denizlerimizdeki-yabanci-turler-biyogüvenlik-sorunu-yaratiyor-2286254> (E.T.20.02.2022)

Carson, R., (1962), *Sessiz Bahar*, Çev. Çağatay GÜLER, Palme Yayınevi, Ankara.

Karabulut, B., (2016), *Uluslararası İlişkiler: Kavramlar-Teoriler-Kuramlar*, Barış Kitap, Ankara.

Nye, J. Jr. J., D. A. Welch, (2013), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

Sevim, C. (2013), *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TÜK, S.M. (2018), *Çevresel Güvenlik: Marmara Denizi Örneği*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Derleme Kitaplarda Bulunan Makaleler:

Barnett, J. (2017), Çevre Güvenliği, (Ed.) Alan Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Röle Akademik Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.

Kerr, P. (2017), İnsani Güvenlik, (Ed.) Alan Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Röle Akademik Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.

Poku, N.K., Thenkelsen, J. (2017), Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik, (Ed.) Alan Collins, *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Röle Akademik Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.

Dergi Makaleleri:

Ağır, B.S., (2015), *Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 11, SAYI: 22.

Andruseac, G, Economic Security- New Approaches The Context Of Globalization, CES Working Papers Sayı 7, Konu: 2,232-240, s. 234 Url: <https://ideas.repec.org/a/jes/wpaper/y2015v7i2p232-240.html> (E.T:19.02.2022)

Çolakoğlu, E.(2012), NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 33, s.102

Kelley, C.P, Mahtad, S., Cane, M.A., Seager, R, Kushnir, Y. (2015), Climate Change In The Fertile Crescent and Implications At The Recent Syrian Drought, Imperial College, London Url: <https://www.pnas.org/content/pnas/112/11/3241.full.pdf> . (E.T.15.02.2022)

Ullman, R,H. Redefining Security, The MIT Press, s.152-153, International Security, Vol. 8, No. 1 (Summer, 1983), pp. 129-153 Url: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2017/BSS177/um/Ullman_Redefining_Security.pdf , (E.T. 13.02.2022)

Diğer Kaynaklar:

Anadolu Ajansı, AIDS İle İlgili Hastalıklara Bağlı Ölüm Oranları Azaldı, Karaaslan, Y.,S., Url: <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/aids-ile-iliskili-hastalıklara-bagli-olum-oranlari-azaldi/2061826#> (E.T. 10.10.2021).

BBC News Türkçe, *Koronavirüs: Antartika'da İlk Covid Vakaları Tespit Edildi.* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55411819> E.T. (10.10.2021)

BBC News Türkçe, Ekonomik Kriz Yaşayan Venezuela'daki Göç Akdeniz'deki Krize Yaklaştı, Url: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45297547> (E.T: 18.02.2022)

BBS News Türkçe, *Avrupa Komisyonu'ndan İklim Değişikliğine Karşı Yeni Önlemler*, Url: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59674606> (E.T. 19.02.2022)

BBC New Türkçe, Kenya'da Susuzluk Kaynaklı Toplu Hayvan Ölümleri, Url: https://www.instagram.com/p/CXcyzZwIJ8z/?utm_medium=share_sheet (E.T.20.02 2022)

Bloomberght.com, *Prof. Dr. Öztürk Uyardı; Denizlerimizdeki Yabancı Türler Biyogüvenlik Sorunu Yaratıyor*, Url: <https://www.bloomberght.com/prof-dr-ozturk-uyardi-denizlerimizdeki-yabanci-turler-biyogüvenlik-sorunu-yaratiyor-2286254> (E.T.20.02.2022)

BM Raporu; Bir Sonraki Salgını Önlemek İçin; İnsan, Hayvan ve Çevre Sağlığını Birleştirin,
Url: https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/unite-human-animal-and-environmental-health-prevent-next-pandemic-un?_ga=2.54154024.1677389542.1634476998-1126846246.1634476998 (E.T. 17.10.2021).

Dünya gazetesi, Reis, M. *Küresel İklim Değişikliğinin Çevresel ve Ekonomik Zararlar*,
Dünya gazetesi, Url: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/kuresel-iklim-degisikliginin-cevresel-ve-ekonomik-zararlari/631639#:~:text=D%C3%BCnyada%20iklim%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi%20ve%20k%C3%BCresel,15%20trilyon%20dolar%20zarar%20veriyor.&text=D%C3%BCnyada%20toplam%20karbon%20sal%C4%B1n%C4%B1mlar%C4%B1n%C4%B1n%20y%C3%BCzde,AB%20ve%20ABD%20sebe%20oluyor>. (E.T: 19.02.2022)

Global Governance, Our Global Neighbourhood, The Report of Global Governance, Chapter Two: Values of Global Neighbourhood, URL: <https://www.gdrc.org/u-gov/global-neighbourhood/chap2.htm>, (E.T. 12.02.2022)

Greenpeace; History and Successes; Url: <https://www.greenpeace.org/southeastasia/history-and-successes/> (E.T. 15.02.2022).

Haberturk.com, Acar, M. Bu Filme Haksızlık Yaptılar, Hbaertürk.com Url: <https://www.haberturk.com/yazarlar/mehmet-acar/2575400-bu-filme-haksizlik-yaptilar> (E.T: 19.02.2022)

The Hollywood Reporter, Dark Waters: 7 of The Film's Stars And Their Real-Life Inspirations, 2019, Url: <https://www.hollywoodreporter.com/lists/true-story-dark-waters-how-accurate-are-characters-1254811/> (E.T. 19.02.2022)

Independent, *Glacier melt is causing Earth's crust to warp slightly ,say scientists*,
<https://www.independent.co.uk/climate-change/news/glacier-melting-earth-crust-climate-change-b1908375.html> (E.T. 24.10.2021).

NTV, Buzulların erimesi aşırı soğuklara neden oluyor, <https://www.ntv.com.tr/dunya/asiri-soguk-kislarin-nedeni-buzullarin-erimesi,wwpeZsweCk-8oVK8Rtd9Ww> (E.T. 24.10.2021).

The Guardian; Greece Extends Border Wall to Deter Afghans Trying To Reach Europe, Url: <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/21/greece-extends-border-wall-deter-afghans-trying-reach-europe> (E.T. 20.02.2022).

UNDP, Why We Don't Feel Safe: Insecurity is Global, Regardless of Income, Url: https://stories.undp.org/why-we-dont-feel-safe?utm_source=web&utm_medium=homepage&utm_campaign=humansecurity (E.T. 18.02.2022).

UNDP, Human Development Report 1994, s.24-25 (Ekonomik Güvenlik, Gıda Güvenliği, Sağlık Güvenliği, Çevre Güvenliği, Kişisel Güvenlik, Toplum Güvenliği, Siyasi Güvenlik,) Url: https://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (E.T.18.02.2022).